

Mobergs omvändelse

Hur omvändes Vilhelm Moberg från hängiven pacifist till poserande landstormsman som manade till militär upprustning? Nils Funcke skildrar en författare som tvingades ändra åsikt till följd av världshändelserna.

TEXT
Nils Funcke

Vilhelm Moberg föddes under ett gevär. Ett svenskt armégevär av 6,5 millimeters kaliber. Hans far var indelt soldat och geväret av 1896 års modell hängde på väggen i soldattorpet. Men ättlingen till en lång rad soldater anslöt sig som tolvåring 1910 till ungsocialisterna.

– Jag hjälpte till att dela ut "Tänk först och handla sedan!", Leo Tolstojs maningsrop till de ryska soldaterna: Döda icke din broder! berättar han i en artikel i Dagens Nyheter i januari 1960.

Socialisten, pacifisten och antimilitaristen Vilhelm Moberg såg den socialistiska arbetarinternationalen falla ihop som ett korthus inför första världskriget. Han fann tröst i tesen att

borgardömet genom en rad katastrofer skulle förgöra sig självt.

– Och vilken glädjens tid för oss var inte marsdagarna 1917: revolution i Ryssland! Här kan sannerligen nu efteråt en ironisk aspekt anläggas på skeendet: 1917 års antimilitarister och pacifister jublade åt en revolution som i tidens fullbord skulle framföda världens starkaste militärmakt, skriver han i DN-artikeln.

EFTER FÖRSTA VÄRLDSKRIGET ansågs freden säkrad. Nybildade Nationernas Förbund skulle genom kollektiv säkerhet trygga freden. Vilhelm Moberg drogs med i fredsyran. När han 1921 kallades in för att göra sin värnplikt grämde det honom att han skulle behöva offra ett år i kronans kläder.

"Det stora världskriget hade ju gjort slut på alla krig och min och många andra människors bestämda övertygelse var att världsfreden nu äntligen var säkerställd för evigt. Därför ansåg jag all utbildning i mordvapens bruk som meningslös och dum, bara förspild tid", skriver han i *Berättelser ur min levnad*.

1930-TALET BÖRJADE DYSTERT. Hitler upprättade sin diktatur 1933. Italien anföll Abyssinien 1935. Det spanska folket utlämnades till fascisterna 1936 när västmakterna ersatte den kollektiva säkerheten med non-interventionspolitiken.

"Uppre i Europas nordiska hörn var jag en av dem som i det längsta försökte tyda tecknen till de bästa ... Jag hyste den vanföreställningen – tyvärr i sällskap med många av demokratiernas ansvariga styresmän – att Hitler och nazismen var interna tyska angelägenheter som icke kunde utgöra något hot mot världsfreden", skriver han.

Trots orostecknen behöll han sin pacifistiska övertygelse till slutet av 1930-talet.

Münchenöverenskommelsen 1938, där Frankrike, Italien och Storbritannien gav Hitler fria händer i Tjeckoslovakien i utbyte mot en papperslapp som skulle skapa *peace in our time*, Anschluss av Österrike 1938 och ariseringen av Mobergs förlag i Österrike fick honom att se vad många inte ville eller förmådde se: Hitler betydde krig.

Samma dag som Hitler anföll Polen i september 1939 lade Moberg sista handen vid sin romantrilogi om bondpojken Knut Toring som kommer till storstaden.

"I ett kapitel förekommer en författarens självuppgörelse. Där ställes frågan: Håller pacifismen inför Hitler? Kan pacifismen i praktiken vidhållas inför dennes försök att införa ett förbrytarvälde på jorden?" Knut Torings omprövning var också författarens. Hösten samma år går den tidigare anti-militaristen tillsammans med tolv författarkollegor ut med ett uppbud. De konstaterar att "en nations rätt att leva respekteras endast i den mån denna rätt kan värnas med maktmedel. Om Sverige under stormakternas kraftmätning lyckas bevara sin frihet är alltså helt beroende av folkets förmåga till nödvärn". De tretton författarna krävde en satsning på det militära försvaret och föreslog att riksdagen skulle inrätta ett försvarslän.

Redan efter sex månader hade det första lånet nått målet på 500 miljoner. Det andra lånet 1941 gav 609 miljoner på fyra månader från 262 000 enskilda som tog av sina besparingar.

Samma dag som de första bomberna föll över Helsingfors i november 1939 publicerades uppropet *För Sverige och Finland* som Vilhelm Moberg skrivit.

OLLE FICK 1940 åter krypa i kronans åder. Som landstormsmän nummer 567 i ett utkompani vid Nynäshamn gjorde han under halvår sin insats i den militära beredskapen. En förebild lät den tidigare pacifisten fotografera sig i uniform. KW Gullers bild uttrycker inte bara en militär försvarsvilja utan är också en maning till mentalt, ideologiskt, motstånd genom att Moberg håller i ett nummer av Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (GHT).

Snart bytte han geväret mot pennan och tapade den svenska beredskapslitteraturens

bok nummer ett. *Rid i natt!* Handlingen är förlagd till den småländska byn Brändebol år 1650. Den tyske herr Klewen har lagt under sig byn och kräver dagsverke av fria bönder. Kopplingen till Norge och övriga ockuperade länder i Europa 1940 är uppenbar när Moberg låter den unge Svedje mana: "Neka dagsverken! Hemsök adelsgårdarna! Kvittera herrarna! Vi skall göra oss fria! Budkaveln går! Rid i natt!"

Under kriget ställde Moberg upp bakom huvudredaktören på GHT, Torgny Segerstedt, som i sin I dag-spalt sedan 1933 nagelfarit nazismen och de svenska eftergifterna för Hitler. I tidningen skrev Moberg fyra artiklar om regeringens tryckfrihetsfientliga politik och permittenttrafiken mellan Norge och Tyskland av tyska soldater

och vapen via svensk järnväg. GHT blev Mobergs "andningshål under det ofria ordets tid".

Även för Ture Nermans anti-nazistiska veckotidning *Trots allt!* blev Moberg ett stöd. I september 1940 deltog han i ett upprop mot beslagen av tidningen som regeringen gett order om efter påstötningar från tyska ambassaden i Stockholm. I *I angeläget ärende* 1941 erinrade han om Adolf Hitlers ord i *Mein Kampf*:

– Av ett land som utan vidare gör eftergifter kan du vänta att det kommer att uppfylla varje nytt krav, det ena efter det andra.

Mot detta ställde Moberg Svedje i *Rid i natt!* "Vem tror att man håller sin rygg rak genom att ideligen kröka sig?" ¶

NILS FUNCKE

”

Därför ansåg jag all utbildning i mordvapens bruk som meninglös och dum.